

UDC (УДК) 349.6
JEL Classification: K32

Адам Володимир Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: volodymyr.adam@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3571-740X

БЕЗПЕКА ПОСЛУГ І ПРИСТРОЇВ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Анотація. Досліджено правові аспекти екологічної безпеки послуг мобільного зв'язку, а саме два аспекти, перший із яких стосується безпекового встановлення вишок мобільного зв'язку, другий – екологічної безпеки використання засобів мобільного зв'язку з погляду екологічності логістики системи мобільного зв'язку стосовно конкретного суб'єкта та відповідності еколого-правовим рейтингам конкретного мобільного девайса.

Вивчено наявні проблеми у сфері правового регулювання безпеки мобільного зв'язку, вказано на наявність прогалин і колізій у досліджуваній сфері з метою підвищення безпекової якості мобільного зв'язку тощо.

Ключові поняття: екологічна безпека, мобільний зв'язок, правове регулювання телекомунікаційних послуг, стандарти безпеки, телекомунікація.

Adam Volodymyr,

PhD (Law), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Economic and Legal Disciplines,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: volodymyr.adam@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3571-740X

SECURITY OF MOBILE COMMUNICATION SERVICES AND DEVICES IN THE LIGHT OF ENVIRONMENTAL LAW

Abstract. One of the most important problems of modern society is the protection of the environment from the impact of the way of life and products used by society on it. As the population of many countries has been actively caring for the environment recently, manufacturers of electronic household appliances are forced to provide users with information that contains environmental parameters of the products being manufactured.

The article focuses on exploring the prevalence and use of mobile telecommunication services in the informational society at present. There are two main aspects, the first of which concerns the secure aspect of installing mobile telecommunication towers in settlements, expanding mobile coverage and other service related to total socialization of society. The second, slightly larger research, layer relates to the environmental security of the use of mobile communications, both the environmental security of the mobile communication system of a particular entity and the technological security of the mobile device itself.

Thus, the key issue is to study the basic rating criteria of mobile communications security, in the context of its understanding as a service provided by the operator and as a device used by the consumer. Both of these processes are subject of legal provision and regulation of environmental law. International standards for mobile communications security, as a service provided by the operator, are enshrined in the regulations of the World Health Organization, as well as in the legislative system of Ukraine. The main problem at this level of regulation is the lack of a single comprehensive legislative source. As for the security standards of the mobile devices themselves, they are developed by the associations of manufacturers of these devices, bearing the character of the rating.

So, the author examines the existing problems in the field of legal regulation of mobile communications security, points out the existence of gaps and collisions in the investigated sphere with the purpose of practical improvement of the outlined problem, bettering of the security quality of mobile communications and more.

Key concepts: ecological safety, mobile connection, legal regulation of telecommunication service, standards of safety, telecommunication.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-2-16-20

Вступ

Однією з найважливіших проблем сучасного життя суспільства є захист навколишнього середовища від впливу на нього способу життя і продуктів, якими воно користується. Оскільки населення багатьох країн активно дбає про екологію, виробники електронних побутових приладів змушені надавати користувачам інформацію, що містить екологічні параметри продукції, яка випускається. Право на безпечність придбаної продукції захищається і українським законодавством (ЗУ «Про захист прав споживачів», «Про санітарно-гігієнічне благополуччя населення» тощо).

У світі використовується понад 6 млрд мобільних телефонів, тому підвищення довговічності й екологічної безпеки (далі – ЕБ) усього світового парку абонентських пристроїв мобільного зв'язку може мати значний ефект. Законотворючі встановлюють, а виробники, своєю чергою, працюють над методами класифікації мобільних телефонів за ступенем їх впливу, зокрема шкідливого, на навколишнє середовище з метою об'єктивного інформування користувачів. Водночас постійно зростає попит користувачів на пристрої, що не мають шкідливого впливу на навколишнє середовище, або, як прийнято говорити сьогодні, на «зелену» продукцію. І що вищим є рейтинг продукції з погляду мінімального впливу на навколишнє середовище, то успішніше вона продається на ринку.

Дослідження цієї проблеми здійснювалося і в межах теорії, і практики, й вони пов'язані з фізико-технологічною, екологічною, медичною, юридичною галузями. Зокрема, розробки стосовно впливу на людський організм випромінювань проводилися на міжнародному рівні низкою правозахисних і медичних організацій, а також вітчизняними вченими такими, як К. Єфремов, В. Капустян, Н. Киндюк. Проте нині у зв'язку із перманентним прогресом та еволюцією науки і техніки, впровадженням новітніх технологій зв'язку, зокрема інтернет-мереж 4G та 5G, проблематика і надалі є актуальною. Мало того, право неодмінно має слідувати суспільним змінам, адже, якщо воно своєчасно не наповнюватиме всі ланки суспільних відносин, то втратить свою ефективність.

Такий стан речей сформулював *мету статті* – дослідження та аналіз ефектив-

ності правового механізму регулювання галузі мобільного зв'язку за допомогою засобів сучасного екологічного права.

1. Формулювання основних аспектів дослідження

Еко-рейтингові системи враховують три категорії факторів, які так чи інакше впливають на екологічну безпеку. Ці показники слугують своєрідними правовими нормативами, що мають поділяти на три групи елементи, які підлягають моніторингу стосовно встановлення факту (не)безпечності тих чи інших мобільних компаній, операторів, апаратів. Ними є:

- 1) телекомунікаційні компанії;
- 2) мережі підприємств, що постачають матеріали і компоненти;
- 3) власне мобільні телефони [1, с. 194].

Рейтинг компаній визначається еколого-правовими критеріями, які характеризують ЕБ виробництва мобільних телефонів на корпоративному рівні: зокрема, враховуються такі чинники, як виділення газів, що супроводжують виробничі процеси і створюють парниковий ефект, а також поточна політика компанії у сфері захисту навколишнього середовища.

Еколого-правовий рейтинг мережі постачальників компонентів і матеріалів визначається переважно трудовими контрактами з виробником, а також впливом на навколишнє середовище транспорту, і збитком, завданим постачальниками джерел мінеральних ресурсів.

Нарешті, еколого-правовий рейтинг мобільного телефону складатиметься з оцінок таких характеристик, як компонентна база, яка використовується під час його виробництва, споживана ним при експлуатації енергія, спосіб утилізації пристрою в кінці терміну життя і тип упаковки, що використовується при його продажі.

Система еколого-правових рейтингів дає змогу користувачам не лише робити усвідомлений вибір апаратів, а й сприяти підвищенню рівня ЕБ і процесів виробництва та реалізації продукції, і використовуваних водночас транспортних мереж.

Із погляду виробника мобільних телефонів система еколого-правових рейтингів може розглядатися як механізм об'єктивної оцінки екологічної стійкості та довговічності протягом

терміну життя електронного пристрою (ЕП), тобто може виконувати рекламну функцію.

Чимало виробників телефонів уже впровадили комплексні програми, спрямовані на підвищення ЕБ і стійкості своєї продукції. Такі програми зазвичай передбачають використання екологічно чистих процесів проектування і розробки апаратів, надійне управління логістикою, а також забезпечення енергетичної ефективності й можливості повторного використання деяких компонентів і матеріалів після утилізації пристроїв. Водночас ті сфери виробництва, які отримали незадовільні оцінки, можуть бути використані системою екологічних рейтингів для поліпшення і коректування програм підвищення ЕБ і стійкості продукції.

Це дає підстави вважати еколого-правові рейтинги основним інструментом щодо проведення в суспільстві демаркаційної лінії, яка визначає, що є безпечно, а що шкідливо і загрозово, а також, інформування суспільства про результати виконання цих програм. З іншого боку, оцінювання ЕБ виробників змушує систему збирати інформацію про них усіма можливими способами, що пов'язане з додатковими фінансовими і трудовими затратами.

2. Екологічний і безпековий аспекти питання

Мобільні телефони – малопотужні радіочастотні передавачі, що діють на частотах від 450 до 2700 МГц при пікових значеннях потужності в діапазоні від 0,1 до 2 ват. Телефон передає потужність тільки, якщо він включений. Потужність (і, отже, вплив радіочастоти на користувача) швидко знижується при збільшенні відстані від телефону. Тому людина, яка користується мобільним телефоном на відстані 30–40 см від тіла, наприклад при відправленні або читанні текстових повідомлень, користуванні інтернетом або пристроєм гучного зв'язку, піддається набагато меншому впливу радіочастотних полів, ніж людина, яка притискає телефон до голови [2].

Окрім пристроїв гучного зв'язку або навушників, які дають змогу тримати мобільні телефони на відстані від голови і тіла під час телефонних дзвінків, зниження рівня впливу сприяє також і зменшенню кількості й тривалості телефонних розмов. Користування телефонами в районах хорошого прийому також сприяє зниженню рівня впливу, оскільки дає змогу здійснювати передачу за меншої потужності. Водночас ефективності від використання комерційних пристроїв для зменшення радіочастотного впливу не виявлено.

Ключовою ланкою зв'язку поміж джерелом радіочастот і людиною є нагрівання клітин. У низці досліджень вивчалася дія радіочастот-

них полів на електричну активність мозку, когнітивну функцію, сон, серцевий ритм і артеріальний тиск. Нині не виявлено будь-яких послідовних даних про несприятливі наслідки для серця в результаті впливу радіочастотних полів на більш низьких рівнях, ніж рівні, що викликають нагрівання тканин. Окрім того, наукові дослідження не підтверджують будь-яких даних, що стосуються причиново-наслідкового зв'язку між впливом електромагнітних полів і симптомами, про які повідомляють люди, або «електромагнітною гіперчутливістю» [1, с. 194]. Однак через те, що чимало ракових захворювань виявляються лише через багато років після взаємодій, які призводять до утворення пухлин, і в зв'язку з тим, що до початку 1990-х років мобільні телефони не використовувалися в широких масштабах, нині епідеміологічні дослідження можуть оцінювати лише ті ракові захворювання, які проявляються через невеликий період. Проте, результати досліджень на тваринах послідовно свідчать про відсутність підвищеного ризику розвитку раку в результаті тривалого впливу радіочастотних полів.

Завершено низку масштабних багатонаціональних екологічних досліджень, зокрема дослідження методом «випадок-контроль», і перспективних когортних досліджень, які вивчають деякі очікувані результати щодо здоров'я серед дорослих людей. Найзначніше ретроспективне дослідження методом «випадок-контроль» серед дорослих людей, під назвою Інтерфон, координоване Міжнародним агентством з вивчення раку (МАВР), було призначене для виявлення зв'язків між користуванням мобільними телефонами і раком у проекції голови та шиї в дорослих людей. Результат дослідження виявив деякі ознаки підвищеного ризику розвитку гліоми у людей, які повідомляють про найвищий показник користування мобільними телефонами, що становить 10% кумулятивних годин, проте послідовної тенденції підвищення ризику в міру збільшення тривалості користування не виявлено. Проте, дослідники дійшли висновку, що похибки та помилки обмежують надійність цих висновків і не дозволяють зробити їх достовірну інтерпретацію [3].

3. Юридичний зріз проблеми

Беручи до уваги стурбованість громадськості і урядів щодо відповідності мобільного зв'язку вимогам ЕБ, у 1996 році ВООЗ створила Міжнародний проєкт, який стосується електромагнітних полів (ЕМП) для оцінки наукових даних про можливі несприятливі наслідки впливу електромагнітних полів на здоров'я та фор-

мування еколого-правових стандартів безпеки мобільного зв'язку, що слугують макрорівневими нормативно-правовими орієнтирами [3].

У ході програм своїх наукових досліджень ВООЗ і надалі періодично визначає пріоритетні дослідження, необхідні для заповнення прогалин у сфері правового регулювання впливу радіочастотних полів на здоров'я, сприяє їх проведенню.

ВООЗ розробляє матеріали для інформування населення та сприяє проведенню діалогу між вченими, урядами, промисловістю і громадськістю для підвищення рівня розуміння потенційного несприятливого впливу мобільних телефонів на здоров'я.

Що стосується національного рівня ЕБ, то, відповідно до ст. 17 ЗУ «Про телекомунікації», державним органом, уповноваженим здійснювати контроль і регулювання в сфері телекомунікацій, є національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. Державний контроль ринку телекомунікаційних послуг здійснюється національною комісією шляхом видачі ліцензій на право надання телекомунікаційних послуг, перевірки дотримання ліцензійних умов, стандартів та інших нормативних документів у сфері телекомунікацій [4].

З огляду на складність процесу забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг, сферу правового регулювання зазначених відносин можна умовно поділити на три напрями:

1) правове регулювання створення та експлуатації телекомунікаційних мереж (асpekt, що більшою мірою підлягає правовому регулюванню за посередництвом норм ДБН при встановленні точок мобільної комунікації, а також норм земельного законодавства);

2) правове регулювання відносин надання телекомунікаційних послуг (асpekt, що традиційно регулюється на рівні приватного права);

3) державне регулювання (за допомогою отримання спеціальних дозволів на право використання радіочастот і контролю за їх діяльністю) [5, с. 65].

Що ж стосується локальних стандартів, які висуваються до прийняття об'єкта радіочастотного випромінювання (мобільного зв'язку) в експлуатацію, то державна комісія перевіряє його відповідність стандартам за такими позиціями:

1) відповідність затвердженому проекту;
2) відповідність санітарним, протипожежним та екологічним вимогам;

3) відповідність виконаних будівельно-монтажних робіт вимогам нормативної документації;

4) відповідність результатів проведених індивідуальних і комплексних випробувань устаткування нормативним показникам;

5) відповідність виробничої документації нормативним вимогам [6].

Що стосується договірної рівня правового регулювання у сфері безпеки відносин мобільного зв'язку, то, як слушно зазначає К. Єфремов, правовідносини з надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку, як і всі інші, мають свою структуру, елементами якої є суб'єкти, об'єкти та їх зміст. Суб'єктами правовідносин, що розглядаються, є їх учасники – оператори мережі мобільного зв'язку й абоненти. За загальним правилом, договори з абонентами передплатеного зв'язку повинні бути публічними і безстроковими [7, с. 162]. Гласність і тривалість співпраці як принципи, що умовно задекларовані у істотних умовах договору, спонукають оператора до добросовісної праці, а відтак охороняють екологічні права абонента.

Висновки

Оскільки на ринку телекомунікаційних послуг перетинаються інтереси підприємця з громадськими і державними інтересами, то це обумовлює необхідність державного регулювання цієї сфери діяльності, основні вияви якого здійснюються у формі прийняття підзаконних нормативних актів, що конкретизують питання ліцензування, сертифікації, доступу до радіочастот і номерної ємності, визначення правил побудови мереж, особливостей надання послуг, формування тарифів тощо.

Спеціального нормативного акта, що регулює відносини з надання послуг мобільного зв'язку, в Україні немає, тому при наданні таких послуг оператори мають керуватися нормами ЗУ «Про телекомунікації», Постанови КМУ «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг», а також нормами іншого галузевого законодавства, дотримання якого забезпечує захист конституційних прав і свобод громадян, принципів свободи вибору, використання та поширення інформації.

Не останню роль у створенні додаткових проблем у сфері розвитку і використання мобільного зв'язку відіграє велика кількість нормативних актів, які прямо або побічно регулюють питання діяльності телекомунікаційного ринку. Більшою мірою ці нормативні акти містять імперативні норми, які колізують одні з одними, що призводить до виникнення великої кількості суперечливих ситуацій на практиці. А це спричиняє адміністративні та судові спори, а іноді призводять до відкриття кримінальних проваджень.

Ситуація, що виникла з регулюванням відносин у сфері надання послуг мобільного зв'язку загалом та ЕБ цих послуг зокрема, спричинена відсутністю єдиного структурованого законодавчого акта, що закріплює основні

положення і напрями регулювання та розвитку мобільного зв'язку в Україні, а також шляхи підвищення якості цих послуг і механізму притягнення до відповідальності операторів у разі порушення стандартів їх надання.

Список використаних джерел

1. Центр СМІ ВООЗ. Электромагнитные поля и общественное здравоохранение: мобильные телефон. *Информационный бюллетень* № 193, 2011. № 7. С. 193–196.
2. International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection. Statement on the «Guidelines for limiting exposure to time-varying electric, magnetic and electromagnetic fields (up to 300 GHz)», 2009. URL: <http://www.icnirp.org/documents/StatementEMF.pdf>
3. Institute of Electrical and Electronics Engineers. IEEE standard for safety levels with respect to human exposure to radio frequency electromagnetic fields, 3 kHz to 300 GHz. 2005. Std.1. P. 95.
4. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. С.155.
5. Капустян Н. К. Особенности правового регулирования деятельности операторов сотовой связи. *Учет и статистика*. 2012. № 2. С. 64–67.
6. Киндюк Б. В. Правове регулювання роботи базових станцій мобільного зв'язку. 2009. URL: <http://old.pb.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=24150>.
7. Єфремов К. В. Актуальні проблеми із надання послуг мобільного зв'язку. *Право та інноваційне суспільство. Сучасні правові дослідження*. 2013. № 1. С. 159–172.

References

1. Tsentr SMI VOOZ. Elektromagnitnyye polya i obshchestvennoye zdravookhraneniye: mobil'nyye telefon [WHO Media Center. Electromagnetic fields and public health: a mobile phone]. *Informatsionnyy byulleten' (Information Bulletin)*, 193, 2011, 7, 193–196 [in Ukr.].
2. International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection. Statement on the «Guidelines for limiting exposure to time-varying electric, magnetic and electromagnetic fields (up to 300 GHz)», 2009. Retrieved from <http://www.icnirp.org/documents/StatementEMF.pdf>
3. Institute of Electrical and Electronics Engineers. IEEE standard for safety levels with respect to human exposure to radio frequency electromagnetic fields, 3 kHz to 300 GHz. 2005. Std.1.
4. Pro telekomunikatsiyi: Zakon Ukrayiny vid 18.11.2003 zi zminamy ta dopovnennamy [About Telecommunications: Law of Ukraine of 18.11.2003 as amended]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Information from the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 2004, 12, 155 [in Ukr.].
5. Kapustyan, N. K. (2012). Osobennosti pravovogo regulirovaniya deyatel'nosti operatorov sotovoy svyazi [Features of the legal regulation of the activities of mobile operators. Accounting and statistics]. *Uchet i statistika (Accounting and Statistics)*, 2, 64–67 [in Russ.].
6. Kyndyuk, B. V. (2009). Pravove rehulyuvannya roboty bazovykh stantsiy mobilnoho zvyazku [Legal Regulation of Mobile Communications Base Stations]. Retrieved from <http://old.pb.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=24150> [in Ukr.].
7. Yefremov, K. V. (2013). Aktualni problemy iz nadannya posluh mobil'noho zv'yazku. Pravo ta innovatsiynе suspilstvo [Current issues with mobile service delivery]. *Suchasni pravovi doslidzhennya (Modern legal Researches)*, 1, 159–172 [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 05.03.2020
прийнята до друку 23.06.2020

The article: is received 05.03.2020
is accepted 23.06.2020